

Asia: VN/17593/2024

Lausuntopyyntö: luonnos hallituksen esitykseksi tekoälyasetuksen toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne koskien keskeisiä ehdotuksia

-

Lausuntonne koskien vaikutusten arviointia

-

Lausuntonne koskien säännöskohtaisia perusteluita

-

Lausuntonne koskien pykäliä

-

Muut kommentit HE -luonnoksesta

Ihmisoikeuskeskus lausuu tässä yhteydessä yksinomaan perusoikeuksia suojelevien kansallisten viranomaisten valintaan liittyen.

Esityksessä todetaan, että perusoikeuksia suojeleviksi viranomaisiksi on tunnistettu muun muassa eduskunnan oikeusasiamies. Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta muodostavat yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution (Lisätietoja: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/> ja <https://www.oikeusasiamies.fi/fi/suomen-kansallinen-ihmisoikeusinstituutio>). Ihmisoikeuskeskus pitää tärkeänä, että listausta perusoikeuksia suojelevista kansallisista viranomaisista päivitetään lisäämällä siihen kansallinen ihmisoikeusinstituutio ja tätä kautta maininta Ihmisoikeuskeskuksesta.

Perusteluna nykyiselle listaukselle esityksessä viitataan komission antamiin tulkintaohjeisiin siitä, mitkä kansalliset viranomaiset voivat toimia asetuksen tarkoittamina perusoikeuksia suojelevina viranomaisina. Ihmisoikeuskeskus toteaa tässä yhteydessä, että tulkintaohjeessa mainitaan eksplisiittisesti kansalliset ihmisoikeusinstituutiot esimerkkinä 77 artiklan mukaisesta toimijasta. Komission laatima listaus viranomaisista ei myöskään ole tyhjentävä.

Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution kokonaisuudessa eduskunnan oikeusasiamiehen ja Ihmisoikeuskeskuksen tehtävät ovat toisiaan täydentävät ja tällä kokonaisuudella toteutetaan kansallisille ihmisoikeusinstituutioille määriteltyä laajaa perus- ja ihmisoikeusmandaattia, johon myös tekoälyn perus- ja ihmisoikeusvaikutukset kuuluvat olennaisella tavalla. Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution lisääminen kokonaisuudessaan perusoikeuksia suojelevaksi viranomaiseksi on perusteltua myös siitä syystä, että instituutiolla on yhteinen lakisääteinen tehtävä edistää, suojella ja seurata YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanoa (laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 2002/197, 3 b luku, 19 f §).

Esityksessä tunnistettujen kansallisten viranomaisten toimivalta on perusoikeuksien valvonnan osalta kattava muilta osin paitsi finanssialan toimijoiden kohdalla. On perusteltua kysyä, kuinka hyvin nykyiset 77 artiklan mukaiset kansalliset viranomaistoimijat osaavat ja kykenevät suojelemaan esimerkiksi YK:n vammaisyleissopimuksen yksityisille palveluntarjoajille asettamia velvoitteita liittyen muihin vammaisten henkilöiden oikeuksiin kuin tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Jatkokeskustelua olisi erityisesti käytävä muun muassa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden varmistamisesta näiden palveluiden parissa.

Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteiset tehtävät liittyen erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja seurantaan toisivat merkittävää lisäarvoa tekoälyasetuksen yhteiskunnallisten seurausten ja eri ihmisryhmiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnille. Luonnollinen rooli voisi esimerkiksi olla tutkimustoiminta, jolla arvioidaan korkeariskisten tekoälyjärjestelmien perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia. Arvioinnin ja analyysin perusteella tehdyt mahdolliset toimintasuositukset edistäisivät perus- ja ihmisoikeuksien parempaa toteutumista.

Viitaten Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteisiin tehtäviin (2002/197, 3 a luku), mukaan lukien selvitysten laatiminen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta, aloitteiden ja lausuntojen antaminen perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi, toteamme lisäksi, että tehtäviensä hoitamiseksi Ihmisoikeuskeskuksella on oikeus saada tarpeelliset tiedot ja selvitykset viranomaisilta maksutta. Tekoälyyn liittyvissä asioissa näiden lakisääteisten tehtävien hoitamiseen liittyvät selvityspyynnöt olisivat virtaviivaisempia Ihmisoikeuskeskuksen ollessa nimetty 77 artiklan mukaiseksi toimijaksi.

Jos organisaationne toimii tiedonhallintalain (906/2019) tarkoittamana tiedonhallintayksikkönä, mitkä ovat näkemyksenne hallituksen esityksen luonnoksen 4.2.6. kappaleeseen ”Tiedonhallinnan muutosvaikutukset” organisaationne koskevan tiedonhallinnan osalta?

-

Toimiiko organisaationne tai edustamanne yritys tekoälyasetuksen tarkoittamana toimijana, ja jos toimii, millä tavoin katsotte, että asetus ja ehdotettavat lait vaikuttavat organisaatioonne tai yritykseenne?

-

Joronen Mikko
Ihmisoikeuskeskus